

CERCETĂRILE LUI VASILE PÂRVAN DE LA HISTRIA

de ALEXANDRU SUCEVEANU

Numele lui Vasile Pârvan a intrat în legenda neamului nostru de foarte multă vreme. A înțeles acest lucru și l-a spus atît de frumos cărturarul ieșean Alexandru Zub încît ar fi păcat să-l parafrazez și să nu-l citez, după merit „La moartea lui, survenită în 1927, la o vîrstă cînd altora abia le e dat să simtă gustul faimei, istoricul se bucura de un prestigiu imens. Legenda i-a însoțit ultimii pași, prelungîndu-se în posteritate. Astăzi, încă, după mai bine de patru decenii de la sfîrșitul său prematur, contactul cu opera și frînturile biografice cîte s-au păstrat contaminează. În el se împlinește, exemplar, triplul sacerdoțiu al năzuinței spre adevăr, bine și frumos. Asceza cărturarului dedicat muncii, fără istov, savantul și artistul sînt laturi ale unei personalități complexe invocate rînd pe rînd de cei care l-au cunoscut direct, ca și de cei care au avut bucuria să se împărtășească, cu vremea, din fructul acestei existențe prodigioase”¹.

Adresîndu-mă unui auditoriu care „a avut bucuria” acestei „împărtășanii” mi s-ar părea superfluu să insist aici asupra omului, asupra operelor sale filozofice, estetice, eseistice. S-au spus în această privință lucruri pline de miez și n-aș putea să nu reamintesc aici — memoria fiind ea însăși o chestiune de morală — efortul remarcabil al generației profesorilor noștri care au știut să-l reabiliteze destul de rapid pe Vasile Pârvan, interzis o vreme pentru idealismul său filozofic. Grație lor, Pârvan a reîntreat, pe drept, în galeria marilor nume românești, și pilda sa a înălțat sufletește generații întregi. Și dacă tot vorbim de reabilitări, n-ar fi poate inutilă — acum cînd în fine idealismul nu mai trebuie condamnat, ba mai mult, aș zice, după decenii de materialism abrutizant, ar trebui chiar căutat — o anchetă doctă asupra idealismului lui Pârvan precum și a conexiunilor cu teoriile unui autentic filozof român, Vasile Conta, unchiul său.

Contribuția sa majoră — o recunosc fără excepție toți exegeții întregii sale opere — o constituie însă istoria și arheologia. Este suficient din acest punct de vedere, să reamintim că Vasile Pârvan ajunge în

---

1. Al. Zub, în introducerea la *Vasile Pârvan. Corespondență și Acte*, București, 1973, p. V—VI.

Germania în 1904, un an după ce se stinsese din viață cel mai mare romanist al tuturor timpurilor, Theodor Mommsen. Îi este dat astfel tînărului moldovean de numai 22 de ani să ia contact cu cea mai renumită școală istorică și arheologică a momentului, cea a confracților și discipolilor lui Mommsen. Ajunge să menționez aici nume ca Eduard Meyer, Ulrich von Willamowitz — Moellendorf, Otto Seeck, Mihail Ivanovici Rostovțev, Herman Dessau, Otto Hirschfeld, Anton von Premerstein, Alfred von Domaszewski sau Conrad Cichorius față de care, în zilele noastre, mențiunea de specialist în cutare sau cutare epocă ne apare — sau cel puțin așa îmi apare mie — ca foarte discutabilă. Sub aceste auspicii celeste, Vasile Pârvan își trece doctoratul în 1908, cu Conrad Cichorius (cu lucrarea *Die Nationalität der Kaufleute in römischen Kaiserreiche*, apărută la Breslau în 1909), revine în țară și preia catedra de istorie antică și epigrafie de la Universitatea din București, după decesul lui Tocilescu (1909) și direcția Muzeului Național de Antichități, după demisia lui George Murnu (1910). În 1911 devine membru corespondent iar din 1913 membru plin al Academiei Române. În cei numai 19 ani cît s-au scurs între teza de doctorat și nedrept de timpuria sa moarte, Pârvan, marcat, cum s-a spus, de obsesia pionieratului, atacă toate problemele antichității greco-romane din Dobrogea, de la penetrația elenică și elenistică la începuturile vieții romane la gurile Dunării și în fine la istoria creștinismului daco-roman, aceasta fără a mai vorbi de numeroasele monografii (Salsovia, Ulmetum, Tropaeum, Tomis, Callatis, Durostorum și desigur Histria). Își încheie prodigioasa activitate științifică cu două lucrări de mare întindere, *Dacia* și *Getica*, ele însele solicitându-i o documentație și un efort pe care-l înfălmim mai rar spre sfîrșitul unei cariere științifice.

Revenind la contribuțiile sale dobrogene, adevărate biblii pentru noi cei care ne-am dedicat activitatea studiului vieții greco-romane dintre Dunăre și Mare, nu poți să nu constăți larga cultură istorică, amplexarea și profunzimea anchetei, onestitatea științifică și desigur nu în ultimul rînd, elanul și pasiunea mistuitoare pentru materia studiată. Nu exista un rînd la Pârvan care să nu conțină un imbold o pistă de cercetare. Pînă și irtoziile lui — care n-au nimic din scepticismul rece al unora dintre urmași — sînt incitante, fertile.

Acesta era așadar omul și savantul care — după un preambul de trei ani la Ulmetum — are șansa să înceapă în 1914 prima campanie de săpături în vechea colonie milesiană de pe malul lacului Sinoe. Îi înțelege repede importanța din moment ce după două campanii (1914, 1915) afirmă „Descoperirile de la Histria constituie în istoria arheologiei române un punct hotărîtor. Din nici o altă localitate antică, săpată pînă acum la noi, nu s-au scos încă, în perfectă legătură cronologică și culturală între ele, documente de așa însemnătate ca cele de la Histria. O fărâmițare a rapoartelor noastre provizorii după campaniile de săpături, cum făcusem pentru *Ulmetum*, ni s-a părut aici și nemetodică și dăunătoare. Dimpotrivă, o împărțire a materialului de comunicat după

cuprinsul lui (arte plastice, epigrafie, antichități mărunte), dar strâns din mai multe campanii, ni s-a părut cu atât mai folositoare, cu cât o sumă de descoperiri dintr-o campanie nu formau decât începutul unei întregi serii de cercetări, de făcut în campaniile viitoare“² Cu aceste intenții — în care ordinea carteziană este concurată doar de profunzimea pătrunderii științifice — Vasile Pârvan, trasează, în anexa aceluiași memoriu citit în fața Academiei în 1916, un plan de publicare exemplar și anume

„I. *Vieța antică în orașele grecești de la Pontul Stâng.*

II. *Situația generală a Histriei și descrierea ruinelor desgropate în 1914—1916.*

III. *Fragmente arhitectonice, sculpturale și picturale găsite în 1914 și 1915 (apare în curând).*

IV. *Inscripții găsite în 1914 și 1915 (apărută).*

V. *Teracote și vase grecești din sec. VII și VI. a. Chr. găsite în 1915 și 1916.*

VI. *Descoperiri mărunte din anii 1914—1916“³*

Din păcate singurul volum din cele mai sus citate care a văzut lumina tiparului e al IV-lea, intrat în literatura de specialitate sub numele convențional de *Histria II*. Cantitatea de inscripții descoperită din 1916 și pînă în 1924 (în total circa 150 inscripții) îl obligă pe marele învățat să mai publice două memorii strict epigrafice (așa numita *Histria VII* și un ponderos articol în *Dacia*, II, 1925). Nu este locul să insistăm aici asupra valorii contribuțiilor primului mare epigrafist român. Ajunge să-l cităm pe cel mai demn urmaș al lui Pârvan în această materie, profesorul Dionisie Mihail Pippidi care afirmă: „Din surtele de texte editate de Pârvan, nici unul n-a fost publicat fără un comentariu adecvat, nici un fragment — oricît de neînsemnat — n-a fost comunicat publicului fără ca editorul să încerce să-i semnaleze importanța, raportîndu-l unui moment precis din istoria cetății sau a provinciei de unde provenea. În acest sens învățătura lui Pârvan a fost fertilă, în acest sens se poate spune că a făcut școală, deoarece dintre toți epigrafiștii români și care se consideră succesorii lui, nu este unul care să nu știe că epigrafia nu este un scop în sine, că ea nu este decît un domeniu specializat al istoriei antichității, al istoriei înțelese în sensul cel mai larg“.⁴

Nu știm cum ar fi arătat celelalte contribuții plănuite de Pârvan. Nu numai că ele n-au văzut vreodată lumina tiparului dar nici măcar notele de săpătură eventual alte manuscrise nu ne-au parvenit. Străniul presentiment al morții îl determină să dea dispoziții ferme în această privință și executorul său testamentar arde pînă și cele mai neînsemnate note ale marelui dispărut, privindu-ne de orice mențiuni

2 V. Pârvan, *Histria IV* în A.A.R.M.S.I., XXXVIII, 1916, p. 705.

3 *Ibidem*, p. 706.

4 D.M. Pippidi, *Parerga*, București-Paris, 1984, p. 142.

privind săpăturile propriu-zise. Și n-au fost puține. Le putem deduce din singurul memoriu arheologic al succesorului său, Scarlat Lambrino, la rîndu-i un remarcabil epigrafist dar un arheolog tot atît de avar cu posteritatea⁵. După ce degajează în doi ani conturul cetății romano-bizantine (de 7 ha!), Pârvan „pătrunde“ în interiorul cetății cercetînd — la nivelul tehnicii arheologice a epocii — piața mare a orașului tîrziu, cartierul oficial al acestuia, termele române, una din basilicile creștine din colțul de S-E al cetății și atinge, în ceea ce aveam să știm mai tîrziu că era zona sacră a cetății grecești, primele construcții anterioare erei noastre.

„Stăpînul cetății moarte“ — cum îl numea principesa Martha Bibescu în tandra lor corespondență — și-a înțeles, științific vorbind, ultima sa pasiune, Histria, și dacă urmașii săi au mari merite, cel mai mare este acela că s-au transmis infinita sa dragoste pentru cetatea de pe malul lacului cu unde albastre. Aveau dreptate elevii săi, care la arîntul morții n-au putut să creadă că magistrul i-a părăsit. La Histria, cel puțin, Pârvan continuă să trăiască.

Realizările diadohilor sînt prea bine cunoscute pentru a mai insista aici asupra lor. Ne face sau nu ne face plăcere s-o recunoaștem — singura cale de a începe reconstrucția pe care o dorim cu toții este mai întîi o obiectivă radiografie a trecutului — anul 1949 înseamnă efectiv o a doua fondare — ca să parafrazăm două documente epigrafice histriene — a cetății, acumulărilor cantitative din vremea cît la conducerea santierului s-a aflat Emil Condurachi (1940—1970) — cînd sute de muncitori excavau anual solul histrian și cînd de altfel au și fost publicate două volume din noua serie monografică *Histria*⁶ — i-a urmat saltul calitativ din cea a profesorului Pippidi (1971—1981), care a asigurat — cumva în spiritul proiectului citat al lui Pârvan, altfel spus îmbinînd rapoartele definitive de săpătură, pe obiective, cu culegerile de materiale pe categorii — publicarea a încă patru volume monografice⁷, aceasta fără a omite exemplarul corpus al înscricțiilor pe care el însuși la oferit luminii tiparului (cu un număr triplat de înscricții publicate).⁸

Ar fi poate mai interesant — pentru elevatul auditoriu al acestui conșlav aniversar — să afle ce fac acum epigonii în cetatea descoperită de Vasile Pârvan, mai bine spus în cetatea lui Pârvan.

⁵ Șc. Lambrino, *Cetatea Histria* în *Boabe de grîu*, I, 10, 1930, p. 575—591.

⁶ Em. Condurachi, *Histria I*. București, 1954 (cu contribuția tuturor membrilor colectivului); II. București, 1966 (cu contribuțiile Suzanei Dimitriu, P. Alexandrescu, C. Preda și A. Doicescu).

⁷ C. Preda, H. Nubar, *Histria III. Descoperirile monetare 1914—1970*. București, 1973; P. Alexandrescu, *Histria IV. La céramique d'époque archaïque et classique*. București-Paris, 1978; Maria Coia, P. Dupont, *Histria V. Ateliers céramiques*, București-Paris, 1979; Al. Suceveanu și colab., *Histria VI. Les thermes romains*, București-Paris, 1982.

⁸ D.M. Pippidi, *Inscriptiones Scythiae Minoris, I*, București, 1983.

Mă bucur așadar să vă informez — în calitate de responsabil al acestui șantier, postură în care împart grijile cu dl. Petre Alexandrescu, directorul Institutului nostru — că în cele aproximativ 73 ha date de primăria comunei Istria, în exclusivitate în scopuri arheologice, în folosința Institutului de Arheologie din București (revenind astfel la drepturile pe care Pârvan le obținuse din 1915 pentru predecesorul nostru instituțional, Muzeul Național de Antichități) — avem realizări cu care ne putem mândri.

Reluându-le în ordinea lor crescătoare aș menționa mai întâi refacerea fondului locativ, care poate adăposti astăzi circa 30 de arheologi, situație în care visul lui Pârvan de a face din Istria o universitate de vară pare mai aproape ca oricând. Beneficiem, pe de altă parte de șase depozite de materiale plus un lapidariu în subsolul actualului muzeu, muzeu care reprezintă de altfel o mare reușită a colegilor noștri conștanțeni, angajați deopotrivă în reclădirea Histriei. Recent, echipa arheologică germană de la Millet, care ne-a vizitat cu prilejul colloquiului internațional de la începutul lunii iulie a.c., ne-a asigurat că la Millet nu au condiții mai bune de colectare a materialului arheologic. Comentariile sînt de prisos! În al treilea rînd n-aș putea să-mi ascund satisfacția pentru reluarea consolidărilor (practice, cu succes, între 1965—1977), concretizate, pentru început, în terminarea, în linii mari a edificiului convențional denumit Terme II. Contînd în continuare pe înțelegerea și generozitatea Direcției Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice ca și pe elanul firmei „Alexandru-Construct S.R.L.” din Năvodari, socotim că în circa un deceniu, lucrările de consolidare de la Istria, mă refer doar la monumentele descoperite pînă în prezent, pot fi considerate în mare încheiate.

Și pentru că tot vorbim de decenii, să menționăm — ca o ultimă dar și cea mai importantă realizare a ultimilor ani, în contrast cu întunecatul deceniu opt al secolului XX — reluarea cercetărilor arheologice în nu mai puțin de șase sectoare de cercetare. Chiar dacă ele nu reprezintă urmarea unui plan coerent de cercetare — pe care intenționez să-l creionez peste doi ani cu prilejul aniversării a 80 de ani de la începerea săpăturilor de la Istria — ci doar încercarea de a valorifica cercetări mai vechi, rămase în cel mai bun caz la faza documentației de săpătură, circumstanță negativă la care mai trebuie adăugată și aceea, disperată, a publicațiilor arheologice, n-aș putea să nu semnalez cu satisfacție aceste sectoare ca și arheologii implicați în cercetarea lor.

Este vorba mai întâi de reluarea săpăturilor în zona sacră a orașului grecesc, cercetare în care sînt angajați d-nii Konrad Zimmermann din Rostock și Al. Avram, ajutați de d-na arh. Monica Mărgineanu Cirstoiu. D-na Catrinel Domăneanu a reluat cercetările Suzanei Dimitriu din așa-numitul sector X iar d-nii Pierre Dupont de la Lyon și Mircea V. Angelescu, împreună cu d-na Livia Buzoianu de la Universitatea din Constanța pe cele ale Mariei Coja din zona cuptoarelor

grecești. În ce privește epoca romană menționez reluarea săpăturilor lui Iorgu Stoian, Emilian Popescu și Mihail Sîmpetru din așa-numitul cartier Domus de către d-nii Octavian Bounegru de la Universitatea ieșeană și Virgil Lungu de la Muzeul din Constanța, ca și deschiderea a două noi puncte. Este vorba mai întâi de cercetările de la incinta din sudul cetății romano-bizantine, recent degajată de detritus-ul vechilor săpături, cercetări conduse de dl. Gheorghe Papuc, director adj. al Muzeului constănțean și în fine, dar desigur nu în ultimul rînd, de uriașa basilică, desigur episcopală, pe care o cercetez împreună cu d-nii Crișan Mușeteanu, de la Muzeul Național de Istorie și Octavian Bounegru.

Filozoful Pârvan a fost un pesimist visceral. O dovedește din plin următorul citat „Așa precum natura este antinomică Dumnezeuii, așa precum omul este antinomic Nemuririi, tot așa viața noastră intimă este antinomică Fericirii. Cele trei concepte idealiste, născute tocmai din protestul revoluționar al spiritului omenesc chinuit de realitatea bio-cosmică, rămîn un veșnic domeniu al revelației metafizico-religioase, datorite în rare străfulgerări geniului uman transfigurat prin suferință. De fapt, cel de pe urmă muritor este un genial descoperitor de mijloace și motive spre a se face nefericit, și cel mai strălucit creator de gânduri omenesti luminoase este perfect neputincios în a găsi mijloace și căi cari să-l ducă la fericire. De aceea înțelepciunea populară nu a născocit în mii de ani de cînd aleargă după fericire, fără a o putea găsi, decât un singur chip de a se apropia de ea uitarea. Uitarea nenorocirilor, uitarea temerilor și a groazei de moarte, uitarea vieții reale în întregimea ei și afundarea în visul fantastic al entuziasmului dionysic, aphrodisic, apollinic“.⁹ Iar dacă entuziasmul apollinic nu ne este dat tuturor iar cel aphrodisic se diluează prin forța împrejurărilor — ca să nu spun prin numărul anilor — (poate doar cel dionysic să ne mai fie accesibil și, după cum s-a văzut, Pârvan ne-ar înțelege) este sigur că magistrul, cu sau fără bună știință, ne-a oferit calea celui mai robust optimism, acela de a merge pe urmele sale.

---

9 V. Pârvan, *Gânduri despre lume și viață la greco-romani din Pontul Stîng în Memoriile*, București, 1923, p. 45.